

Білоус В.С. Інноваційні бібліотечні сервіси на допомогу адаптації університетської науки у глобальний інформаційний простір: з досвіду роботи. *Сучасна бібліотека в епоху цифрової трансформації науки та освіти*: навчально-методичний семінар 21 січня 2022 р / Державна науково-технічна бібліотека України. Київ, 2022.

В.С. Білоус

Інноваційні бібліотечні сервіси на допомогу адаптації університетської науки у глобальний інформаційний простір: з досвіду роботи

У статті висвітлено основні інноваційні напрями роботи університетської бібліотеки. Акцентовано особливу увагу на наукометричну діяльність бібліотеки, що сприяє підвищенню якості наукових публікацій, рейтингу науковця та установи. Відображено досвід роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Ключові слова: бібліотека навчального закладу, інноваційні бібліотечні сервіси, наукометрична діяльність бібліотеки, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету.

V.S. Bilous

Innovative library services to help adapt university science to the global information space: from work experience

The article highlights the main innovative directions of the university library. Special attention is paid to the scientometric activity of the library, which contributes to improving the quality of scientific publications, the rating of the scientist and the institution. The experience of the library of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University is reflected.

Keywords: educational institution library, innovative library services, scientometric activity of the library, library of the Vinnytsia State Pedagogical University.

На часі важливим є необхідність збільшення рівня присутності науки у глобальному науково-інформаційному просторі, підвищення її впливовості у світі. Український вчений усвідомлює, що наукові публікації є не тільки формальною вимогою для отримання наукових ступенів та вчених звань, а базовим показником, що відображає його наукову діяльність.

Підвищення якості наукових публікацій, актуальність тематики, а також рейтинг видання, в якому вони надруковані та відображення їх у міжнародних наукометричних БД – вимога часу. Складовими рейтингу вченого є:

- Загальна кількість публікацій;
- Індекс цитування праць;
- Індекс Гірша;
- Імпакт-фактор журналу, в якому роботи опубліковані;
- Кількість отриманих грантів, стипендій, премій;
- Участь у міжнародній співпраці;
- Участь у редколегіях наукових журналів;
- Вебометричний рейтинг тощо.

Сьогодні заклади вищої освіти розвивають інституційні політики та стратегії щодо контролю та якості результатів наукових досліджень з метою їх розповсюдження, відкритості, доступності та наукового впливу. Є актуальним збільшення рівня присутності наукового працівника/установи у глобальному науково-інформаційному просторі. Бібліометричні показники важливі для порівняння внеску української науки у національну та світову скарбницю (у вигляді рейтингів); здійснення самоаналізу щодо виконання ЗВО критеріїв надання статусу національного; проходження державної атестації; отримання

наукового ступеня; отримання грантів; для участі на конкурсній основі у відборі з метою безкоштовного доступу до БД Web of Science, Scopus.

Серед інноваційних сервісів бібліотеки ВДПУ:

1. Формування потужної електронної бібліотеки.
2. Активізація послуг з відстеження бібліометричних показників, наукометрична аналітика даних.
3. Розширення власних практик, пов'язаних із розвитком інформаційної культури та дослідницьких навичок і стратегій користувачів.
4. Створення та підтримка інтерактивного проєкту «Наукометричні портрети вчених ВДПУ» тощо.

Інформаційно-бібліотечний сервіс перебуває у постійному розвитку і вдосконаленні, сприяє науковій діяльності ЗВО та включає:

- забезпечення інформаційної підтримки науково-дослідницької діяльності;
- впровадження у практику діяльності нові моделі наукової комунікації (репозитарії, освітні платформи та ін.);
- інтеграція результатів наукових досліджень до світових БД науково-технічної інформації (повнотекстові, реферативні, наукового цитування);
- моніторинг, аналіз і діагностування рівня видимості й впливовості результатів наукових досліджень ЗВО та його періодичних видань у світовому науковому інформаційному просторі;
- допомога науковцям у створенні (упорядкуванні) авторських профілів у БД Scopus, Google Scholar, у бібліографічних менеджерах та спеціалізованих соціальних мережах, реєстрах ідентифікаторів автора ResearcherID (Publons) та ORCID;
- рекомендації щодо вдосконалення редакційних політик періодичних видань університету відповідно до міжнародних стандартів;
- укладання інтерактивних предметно-орієнтованих списків відповідно до напрямів діяльності університету: наукових журналів відкритого доступу; журналів за метриками міжнародних БД;
- створення онлайн покажчиків на основі даних Scopus: авторського (із кількістю документів, h-index); публікацій вчених (з кількістю цитувань); журналів, в яких опубліковані статті вчених ЗВО;
- збирання, упорядкування та систематичний аналіз інформації щодо публікаційної активності авторів та їх наукової метрики;
- створення тематичних відеороликів з підтримки наукових досліджень;
- навчання вчених різним аспектам інформаційного пошуку, роботі зі світовими БД наукового цитування, соціальними науковими мережами та ін.;
- проведення бібліометричних досліджень щодо різних аспектів публікаційної активності науковців ЗВО тощо [1, с. 44-45].

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського визначається своїми науковими здобутками та потужним науково-педагогічним потенціалом. Ефективно працюють наукові школи, які започатковані корифеями національної науки, щорічно захищаються докторські і кандидатські дисертації, публікуються монографії та наукові статті, зареєстровані і виходять фахові збірники наукових праць [3, с. 61].

Щоб залишатися потрібною, привабливою та цікавою для користувачів, бібліотека ВДПУ йде в ногу з часом, вдаючись до різноманітних заходів, розширюючи бібліотечно-інформаційний сервіс. Тісно співпрацюючи з науковою частиною, бібліотека забезпечує діяльність щодо адаптації університетської науки у цифровому медіапросторі, бере на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень учених інституції у світовому науковому інфопросторі.

З метою популяризації бібліотеки, її продуктів та послуг активно використовуються сучасні комунікаційні технології, інструменти Інтернетмаркетингу, що включає наступні

складові: веб-сайт бібліотеки як головний засіб комунікації та інструмент Інтернет-навігації; електронну пошту, миттєві повідомлення, RSS-стрічки, соціальні мережі, блоги, форуми, фото та відеохостінги [5].

Цифровізація суспільства, нові вимоги до освіти та реформування вищої школи вимагають від бібліотеки якісного та оперативного бібліографічно-інформаційного обслуговування, впровадження інноваційних технологій та швидкого доступу до інформації у двох вимірах – онлайн та офлайн. Особливо актуально це сьогодні – в глобальному сценарії невизначеності.

Якісні зміни, які відбуваються у бібліотечно-інформаційному середовищі, характеризуються загальними тенденціями, пов'язаними з впровадженням та розвитком нових інформаційних технологій, які забезпечують процеси створення електронних ресурсів, цифрового збереження та доступу до інформації. Створення та використання якісного контенту є одним із важливих аспектів діяльності бібліотеки.

Бібліотека є інформаційною основою, яка містить у собі впорядкований фонд електронних документів і програмно-технологічне забезпечення, що дозволяє створювати, опрацьовувати, використовувати та зберігати цей фонд. В університетській бібліотеці створено електронну бібліотеку. З кожним роком збільшується частка документів на електронних носіях. Електронний каталог (станом на 01.07.2021 р.) нараховує понад 350 тис. записів, у т. ч. доступних користувачеві – більше 319 тис. записів БД повнотекстових видань становить записів. Постійно удосконалюється пошукова система, створюється повнотекстова база (більше 9,5 тис.), одна із складових інформаційних ресурсів бібліотеки.

Тенденцією просування бібліотеки у цифровому середовищі є створення цифрових колекцій, формування контент-стратегії бібліотеки. Електронні колекції, що формуються бібліотекою, насамперед, орієнтовані на інформаційні потреби університету.

Використовуючи різноманітні форми і методи роботи, бібліотека сприяє упровадженню новітніх освітніх стандартів, серед яких – Інтернет-ресурси бібліотеки (ресурси відкритого доступу). Бібліотека перебудовує власну діяльність на максимальний розвиток сервісів із підтримки наукових публікацій, надає інформаційну допомогу з інтегрування публікацій у світові БД, проводить заняття, відео лекції, презентації з бібліографічної культури, бібліометрики, знайомить користувачів бібліотеки з особливостями інтеграційних процесів з метою покращення розвитку публікаційної активності та цитування викладачів університету.

Інтернет-ресурси бібліотеки сьогодні є інструментами організаційного, інформаційно-бібліографічного та культурно-просвітницького інформування користувачів бібліотеки. Інтернет-простір бібліотеки розширено за рахунок використання хмарних технологій, зокрема Google+.

Офіційний сайт Вінницького педуніверситету та сайт власне бібліотеки, будучи своєрідним «вікном у світ», є засобом просування діяльності та покращення конкурентного становища університету на ринку освітніх послуг, важливим джерелом інформації в сучасному інформаційному просторі, багатофункціональним інтерактивним інструментом з надання інформаційних послуг користувачам, просування електронних ресурсів, організації доступу до них, наданні різних продуктів та послуг. На сайті сформовано списки галузевої бібліографії за основними розділами знань навчально-методичної, наукової літератури та статей з періодики. Розроблено комплексну методику пошуку та відбору видань у базах даних електронного каталогу та мережі Інтернет за темами науково-дослідної діяльності.

Велика увага акцентується на напрямках наукової комунікації в електронному середовищі, що базується на феномені «відкритого контенту». Створено візитку сайту. Здійснено адаптивну верстку сайту з метою коректного відображення всіх його сторінок на екранах мобільних пристроїв, залучаючи користувача до комунікаційного процесу.

Важливими на сайті є: інформаційно-бібліографічний сервіс «Віртуальна довідка», яка дає можливість онлайн-спілкуванню з користувачами (замовлення тематичних списків, експрес-довідки).

На сайті бібліотеки представлено дистанційні методичні курси з різних питань формування інформаційної культури. У бібліотеці започатковано комплекс електронних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб наукових співробітників, аспірантів, викладачів та студентів, впроваджуються нові цифрові послуги із супроводу університетської науки; інтеграція наукових публікацій до міжнародного наукового інфопростору; вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ЗВО.

До послуг користувачів Інтернет-каталог (нараховує понад 300 тис. бібліографічних записів). Електронна бібліотека університету формується як традиційним способом (на базі АБІС ІРБІС), так і у формі Інституційного репозитарію, що є інтерактивним інструментарієм доступу до повнотекстових електронних здобутків, джерелом забезпечення вільного доступу до публікацій, одним із шляхів розповсюдження результатів дослідження наукових працівників університету. Ефективність діяльності ІР однозначно також є чинником і показником конкурентоспроможності ЗВО в науковій сфері. На сайті ВДПУ – банер доступу до бібліотеки та репозитарію.

Публікації науковців у відкритому доступі значно збільшують індекс цитування, що впливає на рейтинг як власне науковця, так і університету. Загалом, Репозитарій організовано за інституційним принципом – колекції інституту, факультетів, з підфондами кафедр. Структура університетського репозитарію складається із публікацій наукових працівників університету, згрупованих за такими рубриками (колекціями): «Автореферати дисертацій», «Наукові публікації» (згруповані за видами видань та розділами знань), «Навчально-методичні видання», «Красознавчі видання» (у т. ч. видання з історії університету), «Наукові публікації бібліотеки», «Електронні видання» та інші. На часі ІР містить понад 9 тис. публікацій.

Інституційний репозитарій формується виключно на базі програмного забезпечення відкритого доступу Dspace, розробки Масачусетського технологічного університету, що підтримує протокол обміну даними та взаємодіє з іншими системами обміну метаданими міжнародних реєстрів OpenDOAR, ROAR та ін. За своєю суттю Dspace – це електронна бібліотека, перевагою якого є відкрита ліцензія, кросплатформенність і повнотекстовий пошук. Це відкрите програмне забезпечення, що дозволяє збирати, зберігати і поширювати контент.

Бібліотека взяла на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень учених університету в світовому інфопросторі, формує значний масив Інтернет-ресурсів різноманітної спрямованості. Продовжує популяризувати переваги відкритого доступу та залучати вчених університету до співпраці у цьому напрямі, звертаючи особливу увагу на молодих науковців. Активно формуються кафедральні колекції академічних текстів здобувачів вищої освіти, електронні версії яких зберігаються в Інституційному репозитарію бібліотеки. Роботи здобувачів вищої освіти розміщуються в ІгVSPU за наявності довідки про перевірку на плагіат.

Третій рік ВДПУ має доступ до міжнародних БД WOS, Scopus, ScienceDirect, доступ до яких забезпечує бібліотека. Періодично надається тестові доступи до ресурсів (EBSCO).

Бібліотечні сервіси надають університетській бібліотеці нових рис, якими є: зміщення вектора уваги бібліотек до пріоритетності надання послуг автору-вченому; активне партнерство бібліотек на всіх стадіях життєвого циклу наукового дослідження: від інформування та надання доступу до документів, розповсюдження, аналіз та оцінки результатів досліджень. На допомогу науковцям (блок «Електронні ресурси», розділ «Методичні модулі» розміщено методичну презентацію «Наукометрія. Базова інформація: аналітичний огляд»).

З метою покращення наукометричної діяльності бібліотека започаткувала інтерактивний проєкт «Наукометричні портрети вчених ВДПУ». Доступ до нього з сайту університету. Мета проєкту: систематизувати та надавати комплексну інформацію про наукові інтереси, присутність в основних наукометричних БД, публікаційну активність науковців університету [2, с. 32].

Наукометричні портрети вчених ВДПУ користуються великим попитом. Близько 20 тис. звернень. Окремо виділено профілі ВДПУ.

У тісній співпраці з науковою частиною та кафедрами університету «Наукометричні портрети...» постійно редагуються. Наукометричні портрети включають інформацію про присутність в Google-академії, Web of Science (WOS), в т. ч. актуальний список профілів науковців в Publons, Scopus, «Бібліометриці української науки».

Відбувається внесення URL-адрес всіх паспортів науковців (за наявності):

- ID Web of Science (Researcher ID. Publons), ID Scopus, Google Scholar, а також ORCID. Профілі впорядковано в алфавітному порядку.

Створення та підтримка в активному стані наукових профілів в онлайн мережі – запорука зростання наукової впливовості. Бібліотека систематично проводить моніторинг наукометричних БД, здійснює редакцію авторських профілів та наукових колективів (університету, факультетів, кафедр, наукових періодичних видань).

Окремо на сайті виділено рейтинги ВДПУ, постійно аналізуються показники цитувань в основних наукометричних БД.

Отже, бібліотека, як сучасний науково-інформаційний центр ЗВО, визначає стратегію розвитку: змінює орієнтацію діяльності в медіа середовищі зі створення контент-стратегії; позиціонує себе як надійне та безпечне джерело інформації, використовуючи для цього всі продукти та послуги, застосовує технології соціального медіа маркетингу, обміну, самоорганізації тощо. Стратегія діяльності бібліотеки також вбачається у напрямі інформаційно-аналітичного моніторингу та бібліометричного аналізу системи документальних комунікацій університету, створення передумов для представлення науковців у міжнародних реферативних базах і пошукових системах (Scopus, Web of Science, Google Scholar та ін.), сприяння впровадженню наукових періодичних видань до міжнародних баз даних тощо.

Персонал бібліотеки займає активну позицію у створенні єдиного інтерактивного інформаційного середовища, центру навчального, наукового та соціального життя університету і пропонує ряд нових бібліотечних послуг та продуктів, є надійним партнером наукового працівника університету, сприяє підвищенню значимості бібліотеки та рейтингу навчального закладу.

Саме функціонування та впровадження інноваційних технологій дає можливість працювати бібліотеці у дистанційному режимі, що є надзвичайно важливим під час тимчасових незручностей, надзвичайних ситуацій (замінування установи, карантинів).

За часів сьогоденних «драматичних невідомостей» (пандемічної реальності), і після нормалізації епідемічної ситуації та повернення до звичайного життя бібліотека несе відповідальність за забезпечення доступу до своїх ресурсів, послуг для своїх користувачів незалежно від їх фізичного розташування. Тому перед працівником бібліотеки стоять високі вимоги. Він повинен бути готовим до будь-яких викликів та ризиків, «до виживання та досягнення успіху в різних сценаріях часів драматичних невідомостей» [4].

Серед пріоритетів бібліотеки – забезпечення вільного та необмеженого доступу до інформації усіх категорій споживачів, особливо науковців та студентів, їхня інтегрованість у веб-простір, комфортність послуг, які може надати бібліотека у різних вимірах – онлайн чи офлайн. Інноваційна діяльність здійснюється також шляхом впровадження проєктів, спрямованих на удосконалення обслуговування користувачів, збільшення ресурсної бази бібліотеки. Започатковано та реалізується ряд краєзнавчих Інтернет-проєктів: («Життя пов'язане з Поділлям»; «Вінниччина в БД ЕК бібліотеки»; «Вінниччина в Інтернеті». З метою пропаганди бібліотечних фондів та популяризації

праць випускників Вінницького педуніверситету започатковано та реалізується проєкт «Є імена, які талантом сяють...».

Сьогодні важливим напрямом діяльності бібліотеки є питання інклюзії, що відображено у впровадженні інклюзивного проєкту «Бібліотека без меж. Інклюзивна освіта». Мета проєкту: формування інклюзивного простору та створення інклюзивної бібліотеки для тих, хто навчається і потребує особливих умов. Бібліотека долучається до формування інклюзивної компетентності педагогів, здійснює велику інформаційну та бібліотечно-бібліографічну роботу щодо підготовки майбутнього вчителя, який свої знання з інклюзивної освіти використовуватиме у подальшій педагогічній діяльності.

Активізувалася робота бібліотеки в дистанційному режимі з питань наукометрії:

- наповнення профілів в Google-академії;
- пошук інформації та формування аналітичних звітів вчених та кафедр на базі національного ресурсу «Бібліометрика української науки» та ін. ресурсів наукометричного спрямування;
- пошук інформації та формування звітів про публікаційну активність (цитованість) науковців університету в наукометричній базі WOS;
- консультування з питань використання БД Scopus, використання звітів про індексовані видання в Scopus;
- реєстрація та отримання наукового індексу ORCID. Імпорт публікацій з Google-академії в ORCID;
- використання міжнародного наукового ресурсу Index Copernicus.

Майбутнє бібліотеки – це насамперед, повноцінна потужна електронна бібліотека, що означає наявність різноманітних інформаційних ресурсів і серверів, якість обслуговування користувачів, комфортні умови для роботи студентів і викладачів та власне бібліотечних працівників, і важливо – готовність до будь-яких негараздів та викликів часу.

Карантин закінчиться, але вже після карантину робота бібліотеки буде суттєво відрізнятися, більша увага приділятиметься формуванню електронного контенту, набутий досвід дасть можливість бібліотеці працювати дистанційно, бути потрібною та доступною користувачеві 24/7.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. С. Бібліотечний сервіс на допомогу науковій діяльності вищого навчального закладу: матеріали наукової конференції. 15–18 травня 2017 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Т. 1. С. 43–51. URL:<http://jpv.s.donnu.edu.ua/article/viewFile/3833/3866>
2. Білоус В. С. «Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 1. С. 31–34.
3. Білоус В., Лазаренко Н., Коломієць А. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі. *Витоки педагогічної майстерності / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка* : зб. наук. пр. Полтава, 2017. Вип. 19. С. 60–66.
4. Колесникова Т. О. Організація віддаленої роботи колективів бібліотек університетів України за часів драматичних невідомостей. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11914>
5. Ростовцев С. С. Комунікаційна складова інтернет-маркетингу в бібліотечно-інформаційній сфері. *Вісник ХДАК*. Харків, 2015. Вип. 45. С. 189–195.